

ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗАМІНИ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

GROUNDS FOR REPLACEMENT OF THE PROSECUTOR IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Крикунов О.В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Денісова Г.В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Рівненський інститут права
Київського університету права Національної академії наук України

Розглянуто наукові позиції щодо правила незамінності прокурора в кримінальному провадженні. Здійснено наукову класифікацію та проаналізовано окремі дискусійні підстави для заміни прокурора за чинним КПК України. З'ясовано вплив внутрішнього переконання прокурора-обвинувача на можливість його заміни вищестоящим прокурором. Внесено пропозиції з метою удосконалення законодавства.

Ключові слова: прокурор, заміна, внутрішнє переконання, кримінальне провадження.

Рассмотрены научные подходы в отношении правила о несменяемости прокурора в уголовном производстве. Осуществлена научная классификация и проанализированы некоторые дискуссионные основания для замены прокурора по действующему УПК Украины. Выяснено влияние внутреннего убеждения прокурора-обвинителя на возможность его замены вышестоящим прокурором. Вынесены предложения по усовершенствованию законодательства.

Ключевые слова: прокурор, замена, внутреннее убеждение, уголовное производство.

The legislator referred to the reasons for replacing the prosecutor following articles: 1) satisfaction of the application for his removal (part 3 of Article 37 of the criminal procedure code of Ukraine); 2) severe illness (Part 3 of Article 37 of the criminal procedure code of Ukraine); 3) dismissal from the prosecutor's office (Part 3 of Article 37 of the criminal procedure code of Ukraine); 4) taking part in a court review of court decisions by Court of Appeal, cassation court, the Supreme Court of Ukraine or in newly discovered circumstances by officials of the higher procurator's office (Part 4 of Article 36 of the criminal procedure code of Ukraine); 5) an order from the General Prosecutor of Ukraine, the head of the regional prosecutor's office, their first deputy and deputies, and the pre-trial investigation of any criminal offense to another pre-trial investigation body, including a higher-level investigation unit within the same body, in the case of an ineffective pre-trial investigation (Part 5 of Article 36 of the criminal procedure code of Ukraine); 6) the appointment by the head of the prosecutor's office of his authority over another prosecutor of this prosecutor's office because of the ineffective implementation by the prosecutor of the supervision of observance of laws during the pre-trial investigation in exceptional cases (Part 3 of Article 37 of the criminal procedure code of Ukraine); 7) the replacement of a prosecutor with another official of the prosecutor's office of the same level in a pre-trial proceeding where an illegal decision, action or inaction was made or made in case of cancellation of a decision or recognition of an unlawful act or omission of the prosecutor (part 3 of Article 313 the criminal procedure code of Ukraine); 8) the exclusion from participation in the trial of the prosecutor in the refusal to approve the indictment with changed prosecution, a request for a supplementary prosecution or a decision to refuse to hold a public prosecution by the high-level prosecutor (Part 2 of Article 341 of the criminal procedure code of Ukraine); 9) other valid reasons that make it impossible for the prosecutor to participate in criminal proceedings.

Key words: prosecutor, replacement, internal conviction, criminal proceedings.

Прокурор є однією з ключових фігур у кримінальному провадженні. Його об'єктивність має не менше значення для досягнення завдань кримінального судочинства, як і незалежність судді [1, с. 80]. Новелою чинного КПК України (далі – КПК) є закріплення правила про незамінність прокурора та визначення окремих підстав для його заміни. Варто вказати, що окремі підстави для заміни прокурора мають суб'єктивний, дискреційний характер, що створює складності, ризики помилок та зловживань при їх застосуванні. Тому вони вимагають комплексного наукового аналізу, що, на нашу думку, підтверджує актуальність вибраного предмету дослідження.

Дослідженням питання заміни прокурора у кримінальному процесі займалися О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль, В.Г. Гончаренко, О.В. Єні, А.В. Лапкін, В.Т. Нор, К.Ф. Скворцов, О.М. Толочко, Р.Р., О.О. Шпак, М.Є. Шумоло та інші. Проте аспект підстав для заміни прокурора, дискреції при їх застосуванні потребує подальших досліджень і науково обґрунтованих пропозицій законодавцю.

Метою статті є спроба науково обґрунтованої класифікації та аналізу підстав для заміни прокурора згідно з чинним КПК. Завданнями дослідження є: з'ясування змісту підстав для заміни прокурора, їх розмежування; з'ясування наповнення категорії «неефективність здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування» як підстави для відсторонення прокурора від провадження; оцінка впливу внутрішнього переконання прокурора на можливість його заміни вищестоящим прокурором; обґрунтування пропозицій для удосконалення чинного КПК.

Прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування. Прокурор здійснює повноваження прокурора у кримінальному провадженні з його початку до завершення (ч. 1-2 ст. 36 КПК). У такий спосіб законодавець запровадив правило незамінності прокурора у кримінальний процес України. Ця норма стала однією із найбільш суттєвих новел чинного КПК, на чому акцентували його розробники, вказуючи, що функцію з представництва державного обвинувачення у суді по конкретній справі буде покладено саме на того прокурора, який здійснював нагляд за дотриманням законів органами, які проводили досудове розслідування [2].

Закріплення в цій нормі закону здійснення повноважень прокурора у кримінальному провадженні з його початку до завершення є втіленням завдання кримінального провадження в частині забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, а також необхідне для підвищення ефективності процесуальної діяльності прокурора щодо доведеності перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [3, с. 130]. Також має рацію наукова позиція, згідно з якою прокурор, безпосередньо задіяний у процесі досудового розслідування «зсередини», здатний кваліфіковано та грамотно підтримувати державне обвинувачення, вільно орієнтується у матеріалах кримінального провадження, оцінює їх об'єктивно і неупереджено, відстоюючи у суді власне переконання, втілене у обвинувальному акті [4, с. 86].

Разом із цим аналіз змісту ч. 2-5 ст. 36, ч. 3 ст. 313, ч. 2 ст. 341 КПК дає підстави для визначення широкого, фактично невизначеного кола підстав для заміни прокурора. Зокрема, О.В. Єні, А.В. Лапкін, узагальнивши чинний КПК, встановили, що до підстав заміни прокурора, на думку законодавця, належать: 1) задоволення заяви про його відвід (ч. 3 ст. 37 КПК); 2) тяжка хвороба (ч. 3 ст. 37 КПК); 3) звільнення з органу прокуратури (ч. 3 ст. 37 КПК); 4) участь у судовому провадженні з перегляду судових рішень в апеляційному чи касаційному порядку, за нововиявленими або виключними обставинами службових осіб органів прокуратури вищого рівня (ч. 4 ст. 36 КПК); 5) доручення з боку Генерального прокурора України, керівника регіональної прокуратури, їх перших заступників та заступників, здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування (ч. 5 ст. 36 КПК); 6) покладення керівником органу прокуратури його повноважень на іншого прокурора цього органу прокуратури через неефективне здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування у виняткових випадках (ч. 3 ст. 37 КПК); 7) заміна одного прокурора на іншого з числа службових осіб органів прокуратури того ж рівня в досудовому провадженні, де було прийнято або вчинено незаконне рішення, дія чи бездіяльність у разі скасування рішення або визнання незаконними вчинених дій чи бездіяльності прокурора (ч. 3 ст. 313 КПК); 8) усунення від участі в судовому розгляді прокурора у разі відмови у погодженні обвинувального акта зі зміненним обвинуваченням, клопотання про висунення додаткового обвинувачення або постанови про відмову від підтримання державного обвинувачення з боку прокурора вищого рівня (ч. 2 ст. 341 КПК); 9) інші поважні причини, що унеможливають участь прокурора у кримінальному провадженні (ч. 3 ст. 37 КПК) [4, с. 86; 5, с. 293].

Дослідники наведені підстави для заміни прокурора диференціювали на об'єктивні та суб'єктивні. Зокрема, до об'єктивних підстав належить неможливість здійснювати покладені на прокурора повноваження через відвід, хворобу, звільнення з органів прокуратури. О.В. Єні об'єктивною підставою заміни прокурора також вважає неефективність здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування (у виняткових випадках) [5, с. 294]. Ми не можемо погодитися із таким трактуванням, оскільки цю підставу не можна вважати очевидною. Висновок про її наявність отримується за результатами перевірки діяльності прокурора керівником органу прокуратури і залежить від сукупності обставин кримінального провадження, поведінки учасників, строків розслідування. Саме тому, на нашу думку, О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль, інші теоретики та практики, поняття неефективності здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування вважають оціночним [3, с. 84].

Погоджуємося з висновком про те, що суб'єктивними варто вважати ті підстави, в основі яких лежить рішення вищого прокурора, що розходиться з позицією прокурора, який бере участь у кримінальному провадженні (у разі відмови у погодженні обвинувального акта зі зміненним обвинуваченням, клопотання про висунення додаткового обвинувачення або постанови про відмову від підтримання державного обвинувачення з боку прокурора вищого рівня) [4, с. 86]. Наведений перелік, на нашу думку, повною мірою охоплює положення чинного КПК. Проте окремі підстави потребують уточнень. Зокрема, О.В. Єні обґрунтовано вважає, що у разі участі у судовому провадженні з перегляду судових рішень у контрольних судових стадіях службових осіб органів прокуратури вищого рівня (ч. 4

ст. 36 КПК) фактично відбувається не заміна прокурора у кримінальному провадженні, а субсидіарне здійснення прокурором вищого рівня повноважень прокурора у конкретному кримінальному провадженні, що, як видається, не потребує офіційної процедури заміни (усунення) попереднього прокурора [5, с. 297].

Останній пункт наведеного переліку підстав для заміни прокурора має цілком дискреційний характер. О.В. Єні оцінила його як виправданий [5, с. 295]. Інші вчені (О.О. Шпак, А.В. Лапкін) це положення КПК сприймають критично, вважаючи, що воно відкриває простір для довільного тлумачення, посилення на «внутрішню необхідність» у діяльності відповідного органу прокуратури, що дає змогу втручатися у роботу прокурорів [6, с. 330; 4, с. 87]. На нашу думку, ця позиція заслуговує на підтримку.

Серед масиву підстав для заміни прокурора, на наш погляд, у межах цього дослідження варто зупинитися на найбільш дискусійних та недостатньо досліджених, зокрема, неефективності здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування у виняткових випадках (ч. 3 ст. 37 КПК), а також усунення від участі в судовому розгляді прокурора у разі відмови з боку прокурора вищого рівня у погодженні ініціативи щодо зміни меж чи відмови від публічного обвинувачення (ч. 2 ст. 341 КПК). До того ж, названі підстави для заміни прокурора передбачають застосування дискреції вищестоящим прокурором, що ґрунтується на його власній оцінці діяльності підлеглого прокурора.

Неефективність здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування як правова категорія, що визначає одну із підстав для заміни прокурора (ч. 3 ст. 37 КПК), у чинних нормативно-правових актах не роз'яснена. Тому з'ясування цього комплексного поняття вимагає звернення до наукових досліджень та відомчих наказів, що стосуються протилежного поняття – ефективності прокурорської діяльності.

Зокрема, під ефективністю у сфері прокурорської діяльності розуміють ступінь досягнення прокурорами мети і завдань, сформульованих у Законі України «Про прокуратуру», наказах Генерального прокурора України, інших правових та управлінських актах [7, с. 20–21; 8, с. 1]. У ст. 2 КПК закріплено загальні завдання кримінального провадження, які, безсумнівно, повною мірою поширюються на прокурора. Для досягнення цих загальних завдань у ст. 36 КПК було визначено кримінально-процесуальний статус прокурора. Притаманною ознакою правового регулювання статусу посадових осіб є уповноваження їх на вчинення відповідних дій та прийняття рішень. При цьому очевидно, що прокурор (як і інші посадові особи) зобов'язаний використовувати ці повноваження за наявності до того фактичних та юридичних підстав. Саме це є запорукою ефективності діяльності прокурора загалом, так і при здійсненні ним нагляду за дотриманням законів під час досудового розслідування.

Слушною вважаємо думку О.М. Толочка, який розглядає правило про незмінність прокурора у кримінальному провадженні саме через призму ефективності його діяльності та досягнення завдань кримінального провадження в цілому. За відсутності інституту додаткового розслідування істотно підвищується персональна відповідальність кожного прокурора за якість кінцевого результату. Прокурор керує слідством для того, щоб самому ж ефективно підтримувати обвинувачення в суді [10, с. 143].

На думку О.М. Бандурки, Є.М. Блажівського, Є.П. Бурдоля та інших вчених, практиків категорія «неефективність здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування» має відсильний характер, оскільки питання прокурорського нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування та ефективність його здійснення визначається галузевим наказом Генерального прокурора України

[3, с. 79]. Дійсно, у п. 39 Наказу Генерального прокурора України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 19 грудня 2012 р. № 4гн (зі змінами від 26.07.2013 р.) узагальнено основні критерії оцінки ефективності здійснення прокурором своїх повноважень, серед яких у контексті аналізованого питання прокурорського нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування віднесено: 1) своєчасне вжиття заходів щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, поновлення порушених прав та інтересів, притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності, забезпечення повного відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди; 2) виявлення причин вчинення кримінальних правопорушень і умов, що сприяли цьому, вжиття заходів до їх усунення; 3) додержання законності при реєстрації, вирішенні заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення або ті, що готуються, забезпечення достовірності обліку показників щодо стану злочинності та досудового розслідування; 4) забезпечення додержання вимог закону щодо швидкого, всебічного, повного, неупередженого розслідування, кримінального правопорушення; своєчасне скасування незаконних рішень у кримінальних провадженнях; 5) обсяг, складність, категорію кримінального провадження, реальний внесок у дослідження його обставин, активність і професійну майстерність при доведенні обвинувачення, об'єктивність та повнота вжитих заходів до прийняття судом законного рішення, реагування на незаконні рішення [11]. Таке розгорнуте, системне роз'яснення Генерального прокурора України, вважаємо, дає змогу системно оцінювати та визначати, чи є ефективним здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування.

Вважаємо, є підстави погодитися з висновком вчених, що визначення «неефективності» здійснення нагляду прокурором має здійснюватися у системному зв'язку з іншими нормами КПК, передусім тими, які закріплюють основні засади кримінального провадження. Загалом критерієм ефективності нагляду варто вважати ефективність самого досудового розслідування, адже саме прокурор є його процесуальним керівником. Водночас варто обов'язково враховувати характер причинного зв'язку між діями чи бездіяльністю прокурора та тими наслідками, які настали для кримінального провадження. Крім цього, при з'ясуванні ефективності нагляду варто звертати увагу на ступінь дотримання своїх обов'язків іншими учасниками процесу [3, с. 84]. До наведеного варто додати також і потребу виходити із процесуального статусу прокурора, що визначає арсенал його повноважень щодо нагляду.

Завершуючи аналіз цієї підстави для заміни прокурора, варто вказати, що, на нашу думку, законодавець при її формулюванні невиправдано вживає додаткову умову «у виняткових випадках». Така заміна має бути загальним правилом, адже незадовільна оцінка діяльності прокурора щодо нагляду за дотриманням законів під час досудового розслідування є достатньою для усунення неефективного прокурора від участі у кримінальному провадженні і припинення порушення кримінально-процесуального законодавства. Тому є сенс виключити словосполучення «у виняткових випадках» із тексту ч. 3 ст. 37 КПК.

На наш погляд, заміну прокурора з аналізованої підстави варто розглядати як кримінально-процесуальну санкцію, оскільки у такому рішенні керівника органу прокуратури висловлюється осуд непрофесійного ставлення до своїх посадових обов'язків із боку підлеглого прокурора. Тому у подальшому закономірним є притягнення заміненого прокурора до дисциплінарної відповідальності на підставі невиконання чи неналежного виконання службових обов'язків (ст. 43 Закону України «Про прокуратуру») [9].

Наступна підстава для заміни прокурора викладена у ч. 2 ст. 341 КПК і згідно із вищевказаною класифікацією також належить до групи суб'єктивних. Адже в її основі за влучним спостереженням О.В. Сні лежить «конфлікт» внутрішнього переконання підпорядкованого прокурора та прокурора вищого рівня [5, с. 294]. Законодавцем передбачено, що заміна прокурора-обвинувача має відбуватися, якщо прокурор вищого рівня відмовляється у погодженні обвинувального акта зі зміненим обвинуваченням, клопотання про висунення додаткового обвинувачення чи початок провадження щодо юридичної особи або постанови про відмову від підтримання державного обвинувачення (ч. 2 ст. 341 КПК України). Конкретна посадова особа вищого рівня, уповноважена на застосування заміни прокурора з аналізованої підстави, визначена у ч. 3 ст. 17 Закону України «Про прокуратуру» залежно від того, який саме прокурор виступає публічним обвинувачем [9].

В основі ініціатив прокурора, що підтримує публічне (державне) обвинувачення, спрямованих на його зміну чи відмову від здійснення кримінального переслідування, є його вільне внутрішнє переконання, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, особистій оцінці сукупності досліджених у засіданні доказів, керуючись законом (ч. 2 ст. 9, ст. 94 КПК). Хоча внутрішнє переконання прокурора обмежене правовими нормами, все ж це питання суб'єктивного чинника у його діяльності. І. Озерський справедливо зауважує, що переконання прокурора є певним станом свідомості, в основу якого покладено знання, отримані під час дослідження доказів, розгляду кримінальної справи у суді, професійні знання, соціальна позиція (спрямованість) прокурора [13, с. 69].

«Об'єктивується», тобто проявляється зовні, внутрішнє переконання прокурора щодо певного кримінального провадження в актах: 1) затвердження чи відмови у затвердженні підсумкових процесуальних рішень за результатами стадії досудового розслідування; 2) внесення змін до них; 3) самостійне складання цих процесуальних рішень (п. 13 ч. 2 ст. 36 КПК); 4) оголошення прокурором викладу обвинувального акта на етапі дослідження обставин справи, доказів про них (ч. 2 ст. 347 КПК); 5) виступ з обвинувальною промовою на етапі судових дебатів (ч. 2 ст. 364 КПК).

Ми поділяємо думку А.В. Лапкіна, згідно з якою прокурор, затверджуючи обвинувальний акт, перебирає повну особисту відповідальність за результати досудового розслідування, які представляє у суді, що забезпечує дійсну реалізацію засади змагальності [4, с. 86]. Виступаючи у судовому розгляді кримінального провадження, прокурор як публічний обвинувач висловлює власне розуміння щодо сутності, обсягу предмету судового розгляду, кримінально-правової кваліфікації та такого варіанту вирішення кримінального провадження, який відповідає вимогам законності, обґрунтованості, мотивованості та справедливості за його внутрішнім переконанням. Звернення до прокурора вищого рівня для погодження обвинувального акта зі зміненим обвинуваченням, клопотання про висунення додаткового обвинувачення чи початок провадження щодо юридичної особи або постанови про відмову від підтримання державного обвинувачення демонструє тверду переконаність відповідного прокурора у правильності саме такого продовження чи завершення обвинувальної діяльності, готовність обстоювати цю позицію і нести юридичну відповідальність за власні рішення.

Слушність норми КПК про заміну прокурора у разі конфлікту його внутрішнього переконання із позицією вищестоящего прокурора підтверджується актами міжнародного права. Зокрема, Рекомендація Rec (2000) 19 «Роль прокуратури в системі кримінального

судочинства», прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 06.10.2000 р. визначає, що у разі, якщо прокурор вважає, що розпорядження вищестоящего прокурора «якоюсь мірою незаконні або суперечать його сумлінню, необхідно провести відповідну внутрішню процедуру, яка може призвести до його можливої заміни» (п. 10). Із Пояснювального меморандуму до вказаної Рекомендації випливає, що введення в прокурорську службу внутрішньої процедури, що дає змогу підпорядкованим службовцям за їх проханням бути замісненими, є однією з гарантій законності та неупередженості їх діяльності як в інтересах прокурорів, так і в інтересах суспільства [14]. Варто також звернути увагу і на те, що у Рекомендації Rec (2000) 19 від 06.10.2000 р. в аспекті відносин прокурорів та суддів наголошено на обов'язку прокурора під час судових розглядів бути об'єктивним і справедливим. Зокрема, прокурори відповідають за те, що суду надані відповідні факти і правові докази, необхідні для справедливого відправлення правосуддя (п. 20). У відносинах із фізичними особами при виконанні своїх обов'язків прокурори, зокрема, мають: а) справедливо, неупереджено й об'єктивно виконувати свої функції; б) поважати і намагатися захищати права людини, як це викладено в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; в) намагатися гарантувати якнайшвидшу дієвість системи кримінального судочинства (п. 24). Прокурори не мають продовжувати кримінальне переслідування, якщо неупереджене розслідування показує необґрунтованість обвинувачення (п. 27).

Закріплена у ст. 341 КПК необхідність погодження позицій щодо зміни чи відмови від обвинувачення прокурора, що виступає публічним обвинувачем у кримінальному провадженні, із прокурором вищого рівня закономірно впливає із норми про підпорядкування та виконання наказів і вказівок вищестоящих прокурорів підлеглими прокурорами (ст. 17 Закону «Про прокуратуру»). Традиційно побудова відносин між прокурорами здійснюється за ієрархічним принципом. Зокрема, у ч. 3-4 ст. 17 Закону України «Про прокуратуру» передбачено, що «під час здійснення повноважень, пов'язаних із реалізацією функцій прокуратури, прокурори є незалежними, самостійно приймають рішення про порядок здійснення таких повноважень, керуючись при цьому положеннями закону, а також зобов'язані виконувати лише такі вказівки прокурора вищого рівня, що були надані з дотриманням вимог цієї статті. Прокурори вищого рівня мають право давати вказівки прокурору нижчого рівня, погоджувати прийняття ним певних рішень та здійснювати інші дії, що безпосередньо стосуються реалізації цим прокурором функцій прокуратури, виключно в межах та порядку, визначених законом. Генеральний прокурор має право давати вказівки будь-якому прокурору. <...> Вказівки, що прямо стосуються реалізації прокурором функцій прокуратури, видані (віддані) в письмовій формі в межах повноважень, визначених законом, є обов'язковими до виконання відповідним прокурором». Однак підпорядкованість вищестоящим прокурорам не може слугувати основою для «силового» впливу на правову позицію прокурора з приводу зміни, доповнення публічного обвинувачення, відмови від його підтримання. Неприпустимо і навіть абсурдно наказувати прокурору діяти у спосіб, що суперечить його внутрішньому професійному переконанню щодо спрямованості, обсягу публічного обвинувачення.

У таких відповідальних правових та етичних питаннях кримінального переслідування прокурор має залишатися незалежним навіть від вищестоящих посадових осіб органів прокуратури. Очевидно, законодавець цей підхід сприйняв як єдино правильний. Тому логічно, що при розбіжності правових позицій прокурора публічного обвинувача та прокурора вищого рівня з приводу необ-

хідності змінити, доповнити обвинувачення, розпочати кримінальне провадження щодо юридичної особи або відмови від підтримання обвинувачення, передбачена імперативна заміна прокурора нижчого рівня іншим прокурором (ч. 2 ст. 341 КПК).

Отже, за результатами здійсненого дослідження можемо сформулювати такі висновки, пропозиції законодавцю, рекомендації практикам.

Здійснення повноважень прокурора у кримінальному провадженні з його початку до завершення необхідне для ефективного процесуального керівництва досудовим розслідуванням, підтримання публічного обвинувачення, представництва інтересів держави, окремих категорій фізичних осіб у судових стадіях кримінального процесу. Разом із тим це персоніфікує відповідальність прокурора за законність та ефективність його процесуальної діяльності.

Широкий масив підстав підстав для заміни прокурора закріплено ч. 4-5 ст. 36, ч. 3 ст. 37, ч. 3 ст. 313, ч. 2 ст. 341 КПК України. Дослідники наведені підстави для заміни прокурора диференціювали на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних підстав, на нашу думку, належать ті обставини, що мають очевидний, безспірний характер. Суб'єктивні підстави для заміни прокурора передбачають застосування методу дискреції (розсуду) вищестоящим прокурором, що ґрунтується на його власній оцінці діяльності підлеглого прокурора.

Заміна прокурора через неефективність здійснення нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування має здійснюватися у системному зв'язку з нормами КПК, що закріплюють загальні засади кримінального провадження, регулюють статус прокурора та вказану стадію кримінального процесу. На нашу думку, неефективним здійсненням прокурорського нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування є бездіяльність прокурора щодо допущених органами розслідування порушень, а також неналежне, несвоєчасне використання засобів прокурорського нагляду, що спричинило порушення органами досудового розслідування вимог матеріального та процесуального закону, порушень чи необґрунтованих обмежень прав і свобод людини і громадянина; непритягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності; незабезпечення додержання вимог КПК про повне, всебічне й об'єктивне дослідження обставин кримінального провадження. У разі заміни прокурора з цієї підстави закономірним є притягнення його до дисциплінарної відповідальності на підставі виконання чи неналежного виконання службових обов'язків (ст. 43 Закону України «Про прокуратуру»).

В основі ініціатив прокурора, що підтримує публічне обвинувачення, спрямованих на його зміну чи відмову від здійснення кримінального переслідування, є його вільне внутрішнє переконання. Тому норму ч. 2 ст. 341 КПК про заміну прокурора у разі конфлікту його внутрішнього переконання із позицією вищестоящего прокурора вважаємо виправданою як із правової, етичної та психологічної точок зору. Слушний характер вказаної підстави для заміни прокурора підтверджується її відображенням у Рекомендацією Rec (2000) 19 «Роль прокуратури в системі кримінального судочинства», прийнятою Комітетом Міністрів Ради Європи 06.10.2000 р.

З метою удосконалення чинного КПК вважаємо за доцільне запропонувати у ч. 3 ст. 37 КПК словосполучення «інші поважні причини» замінити на «обставини об'єктивного характеру» з метою звууження сфери дискреційного застосування відповідної підстави для заміни прокурора.

Також є сенс виключити словосполучення «у виняткових випадках» із тексту ч. 3 ст. 37 КПК, адже усунення неефективного прокурора від участі у кримінальному провадженні має бути загальним правилом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денісова Г.В., Крикунов О.В. Підстави для відводу прокурора у кримінальному провадженні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Випуск 2, т. 4. С. 80–85.
2. Пояснювальна записка до проекту Кримінального процесуального кодексу України. URL: http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42312.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за зал ред. В.Я. Тація. В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право, 2012. Т. 1. 768 с.
4. Лапкін А.В. Принцип незмінності прокурора у кримінальному провадженні. Наук. вісник ХДУ. Юридичні науки. 2015. Вип. 2. С. 85–89.
5. Єні О.В. Актуальні питання заміни прокурора у кримінальному провадженні. Форум права. 2013. № 1. С. 294–299.
6. Шлак О.О. Особливості організації роботи керівника прокуратури з процесуального керівництва. Часопис Київ. ун-ту права. 2015. № 2. С. 328–332.
7. Скворцов К.Ф. Проблемы эффективности прокурорского надзора: монография. М.: Юрид. лит. 1977. 158 с.
8. Трагнюк Р.Р. Щодо критеріїв оцінки ефективності прокурорського нагляду на досудовому слідстві. Часопис Академії адвокатури України. 2009. № 5. С. 1–4.
9. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
10. Толочко О. Гуманізація процесуального статусу прокурора у кримінальному провадженні. Юридичний вісник. 2014. № 5. С. 140–145.
11. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: Наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 р. № 4гн. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP12045.html.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1328 с.
13. Озерський І. Прокурорське переконання у кримінальному процесі. Право України. 2006. № 4. С. 68–71.
14. Рекомендація Рес (2000) 19 «Роль прокуратури в системі кримінального судочинства», прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 06.10.2000 р. URL: http://pravo.org.ua/files/zarub_zakon/rek_2000.pdf.

УДК 343.985.1

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ ВИБУХУ

ON THE ISSUE OF THE PECULIARITIES OF ORGANIZATION AND PLANNING INVESTIGATION OF FALSE REPORTS OF THE EXPLOSION'S THREAT

Негрич Н.М.,
аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

У статті висвітлено питання, присвячені проблемним аспектам організації та планування розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу вибуху. Автор підтримує позицію, відповідно до якої планування розглядається як структурний елемент організації розслідування, що перебуває у системних взаємозв'язках з іншими її компонентами. Проаналізовано механізм вчинення цього злочину. Обґрунтовано, що під час розслідування таких злочинів особливе значення має початковий етап розслідування.

Ключові слова: неправдиве повідомлення, небезпека, вибух, злочин, планування, організація, криміналістична методика, етап розслідування.

В статье освещены вопросы, касающиеся проблемных аспектов организации и планирования расследования заведомо неправдивых сообщений об угрозе взрыва. Автор поддерживает позицию, согласно которой планирование рассматривается как структурный элемент организации расследования, который находится в системных взаимосвязях с другими ее компонентами. Проанализирован механизм совершения этого преступления. Обосновано, что при расследовании таких преступлений особое значение имеет начальный этап расследования.

Ключевые слова: неправдивое сообщение, опасность, взрыв, преступление, планирование, организация, криминалистическая методика, этап расследования.

The article is devoted to issues of organization and planning of knowingly false reports of the explosion's threat investigation. The author maintains the position according to planning is considered as a structural element of the organization investigation, which is in the system interconnection with its other components. The last author refers to: analysis of the investigative situation and forecasting its development; definition of the investigation tasks and promotion of versions; comprehensive use forensic techniques, means and methods by investigators; interaction with operational personnel, specialists and other actors involved in the investigation, etc.

To determine the peculiarities of the knowingly false reports of the explosion's threat investigation, the mechanism of this crime has been analyzed. The forensic method of investigating crimes related to knowingly false reports of the explosion's threat is a system consisting of a method of pre-trial investigation and a method of court proceedings.

The author substantiates that investigative actions carried out on facts of knowingly false reports of the explosion's threat also have their peculiarities. The positions of the scientists concerning the selection and differentiation of the investigation stages these crimes are analyzed. It is noted that it is precisely the resolution of the investigation tasks and the investigative situation that determines the boundaries of the investigation stages.

It is substantiated that the initial stage of the investigation is precisely in the knowingly false reports of the explosion's threat investigation. Because the main array of information is obtained, evidence is collected and the most important questions about the further investigation course are solved at this investigation stage.

Key words: false report, danger, explosion, crime, planning, organization, forensic technique, investigation stage.